

4-6-2017

De relatie tussen opvoeding door vaders en verlegenheid bij kinderen

Final version

Master's thesis

Utrecht University

Master's program in Clinical Child, Family and Education Studies

Aantal woorden: 3933

M.E.R. Nevels 5744695

SUPERVISOR: J.J. ENDENDIJK

TWEEDE BEOORDELAAR: DR. L. VREEEKE

Abstract

Aim. The aim of this research was to investigate if there is a relation between positive parenting by fathers (specifically responsiveness, sensitivity and affection), and child shyness, and whether this association was different for boys and girls. Previous research focussed a lot on the relation between parenting by mothers and internalizing behavior with children. Also little is known about the effect of parenting by fathers on children in The Netherlands.

Method. A sample of 842 fathers with children from 5-66 months participated. Parenting by the father was measured using the Comprehensive Early Childhood Parenting Questionnaire. Shyness of the child was measured using the Children's Behavior Questionnaire. **Results.** A significant relation between a high level of responsiveness by the father and a low level of shyness of the child was found. No relation between sensitiveness and affection by the father and shyness of the child was found. The associations between fathers' positive parenting and child shyness were the same in boys and girls. **Conclusions.** Although literature states that positive parenting skills by fathers have an effect on shyness with children, results have shown that this is specifically the case between responsiveness by the father and shyness of the child. More longitudinal research is needed to explore how parenting by fathers influences shyness with children on the longterm.

Keywords: Positive parenting – responsiveness – sensitivity – affection - fathers – shyness.

Samenvatting

Doel. Het doel van dit onderzoek was te onderzoeken of er een relatie is tussen positieve opvoedingsaspecten van vader (specifiek responsiviteit, gevoeligheid en affectie) en verlegenheid van het kind en of deze relatie anders was voor jongens en meisjes. Vorige onderzoeken hebben zich voornamelijk gericht op de relatie tussen opvoedingsgedrag van moeders en internaliserende problemen bij kinderen. Daarnaast is in Nederland weinig bekend over het effect van opvoedgedrag van vaders op het gedrag van kinderen. **Methode.** Een steekproef van 842 vaders met kinderen in de leeftijd van 5-66 maanden hebben deelgenomen. Opvoedgedrag van vaders werd gemeten met behulp van de Comprehensive Early Childhood Parenting Questionnaire. Verlegenheid van het kind werd gemeten middels de Children's Behavior Questionnaire. **Resultaten.** Een significante relatie werd gevonden tussen een hoog niveau van responsiviteit bij vader en een laag niveau van verlegenheid bij het kind. Er werd geen relatie gevonden tussen sensitiviteit en het tonen van affectie van vader en verlegenheid bij het kind. De associaties tussen warme opvoedaspecten van vader en verlegenheid bij het kind waren niet verschillend voor jongens en meisjes. **Conclusies.** Hoewel de literatuur stelt dat warme opvoedaspecten gerelateerd zijn aan verlegenheid bij het kind, tonen de resultaten aan dat dit alleen het geval is bij responsiviteit van de vader en verlegenheid bij het kind. Meer longitudinaal onderzoek is nodig om verder te onderzoeken hoe de opvoeding van vader van invloed is op verlegenheid bij het kind op de lange termijn. **Kernwoorden:** Warme opvoedaspecten – responsiviteit – sensitiviteit – affectie - vaders – verlegenheid.

De relatie tussen opvoedingsaspecten van vader en verlegenheid bij kinderen

Verlegenheid kan op verschillende manieren gedefinieerd worden, maar over het algemeen kan gesteld worden dat verlegen gedrag ontstaat en zich uit op drie verschillende gebieden die met elkaar samenhangen, namelijk op affectief-, cognitief- en gedragsgebied (Cheek & Melchior, 1990). Op affectief gebied houdt dit in dat kinderen spanning en bezorgdheid ervaren, wat zich op cognitief gebied uit in gedachten over de angst om door anderen negatief beoordeeld te worden. In hun gedrag laten deze verlegen kinderen in aanwezigheid van anderen ongemak en vermeden zien tijdens sociale situaties die als angstig worden ervaren (Cheek & Buss, 1981; Coplan, Prakash, O'Neil, & Armer, 2004). Dit komt overeen met de definitie van Zimbardo (1982) die verlegenheid beschrijft als overbezorgdheid of overmatig denken aan sociale situaties, met als gevolg dat diegene zich terugtrekt en sociale interacties vermijdt.

Verlegenheid of teruggetrokken gedrag bij kinderen zorgt vaak voor moeilijkheden, bijvoorbeeld in interacties met andere kinderen en volwassenen (Coplan, Arbeau, & Armer, 2008). Dit komt terug in onderzoek van Rydell, Bohlin en Thorell (2007), waaruit blijkt dat verlegen en teruggetrokken kinderen een minder goede relatie hebben met docenten en dat ze minder sociaal initiatief zijn naar andere kinderen. Kinderen kunnen bijvoorbeeld nerveus of angstig zijn in contact met nieuwe personen of situaties, of kunnen zich voor zichzelf gaan schamen. Dit is van invloed op de zelfverzekerdheid en het zelfbeeld van het kind (Crozier, 2001). Om deze reden is het van belang onderzoek te doen naar de relatie tussen opvoedingsaspecten en verlegenheid bij kinderen. Wanneer blijkt dat opvoedingsaspecten gerelateerd zijn aan verlegenheid bij kinderen kan er preventief te werk gegaan worden en eventueel een oudertraining ingezet worden, zodat verlegenheid bij kinderen afneemt en hun zelfverzekerdheid wordt vergroot. Daarnaast blijkt dat veel onderzoek vaak gericht is op opvoedingsaspecten van moeders. Vaders worden vaak vergeten in onderzoek naar ontwikkelingsstoornissen bij kinderen (Phares, Lopez, Fields, Kamboukos, & Duhig, 2005), terwijl de betrokkenheid van vaders even belangrijk is als die van moeders (Bögels & Phares, 2008).

Er zijn veronderstellingen uit de theorie en eerdere onderzoeken over de relatie tussen warme opvoedingsaspecten van vader en verlegenheid bij een kind. Uit onderzoek van Schalenbourg en Verschuere (2003) blijkt dat kinderen van vaders die weinig betrokken zijn en niet-gedisciplineerd opvoedgedrag laten zien, angstiger en onzekerder zijn op school. Dit is ook af te leiden uit de hechtingstheorie. Zo stelt Bowlby (1969) dat ouders ervoor moeten zorgen dat ze hun kind een veilige basis kunnen bieden, zodat kinderen zich kunnen hechten

waardoor ze zich veilig voelen en zich durven te exploreren. Deze veilige hechting hangt samen met een warme en open manier van opvoeden van ouders (Ainsworth, Blehar, Wathers, & Waal, 1978; Ruffman, Slade, Devitt, & Crowe, 2006). Kinderen die geen veilige basis van hun ouders krijgen, kunnen ook niet vertrouwen op hun emotionele aanwezigheid en responsiviteit. Dit bepaalt niet alleen de ouder-kind relatie, maar ook de relatie van het kind met anderen en hun kijk op de wereld (Belsky & Fearon, 2002). Zo blijken veilig gehechte kinderen, die sensitief responsieve ouders hebben, minder verlegen te zijn dan onveilig gehechte kinderen (Brumariu & Kerns, 2010). Uit eerdere onderzoeken is er verder weinig empirisch bewijs bekend over de relatie tussen opvoedingsaspecten en verlegenheid bij kinderen. Wel blijkt uit een onderzoek van Coplan, Arbeau en Armer (2008) dat verlegen kinderen van ouders met weinig warme of ondersteunende opvoedingsaspecten een grotere kans hebben op internaliserende problemen en sociale moeilijkheden.

Warme opvoedingsaspecten lijken gerelateerd aan de mate van verlegenheid bij kinderen. Ouderlijke warmte is een breed begrip dat uit verschillende aspecten bestaat: responsiviteit, sensitiviteit en het tonen van positieve affectie (Baumrind, 1966). Wanneer ouders responsief op hun kind reageren, voldoen ze aan de behoeften van hun kind en helpen ze het kind zijn gedrag en emoties te reguleren (Grolnick & Pomerantz, 2009). Responsiviteit hangt vaak samen met sensitiviteit. Dit opvoedaspect wordt gezien als een vaardigheid van een ouder om op een adequate manier op signalen van het kind te reageren (Ainsworth, 1969). Het derde opvoedaspect dat besproken wordt, is het tonen van positieve affectie, wat het geven van liefde en warmte aan een kind inhoudt, bijvoorbeeld een kind knuffelen en troosten wanneer het huult (Ploeg, 2011).

Deze warme opvoedingsaspecten zijn mogelijk niet allemaal even sterk gerelateerd aan verlegenheid bij kinderen. Allereerst sensitiviteit, dit blijkt uit onderzoek van Martin, Ryan en Brooks-Gunn (2010) een belangrijke vaardigheid die zorgt voor een veilige hechting tussen ouder en kind. Kinderen met sensitieve moeders blijken ook minder teruggetrokken gedrag te laten zien op de kleuterschool, stellen Rimm-Kaufman en collega's (2002). Dit betreffen wel kinderen die met 15 maanden oud erg bang waren. Responsiviteit lijkt ook gekoppeld aan verlegenheid. Het is namelijk gelinkt aan de ontwikkeling van zelfrespect, competentie en sociale verantwoordelijkheid bij kinderen (Chao, 1994). Uit onderzoek van Miller, Murry en Brody (2005) blijkt ook dat zoons die minder responsiviteit en ondersteuning krijgen van hun vader, tijdens discussies, meer verlegen zijn op school. Studies die onderzoek doen naar een relatie tussen affectie en verlegenheid zijn voor zover bekend niet bestaand. Het is dus nog onduidelijk in hoeverre deze twee aspecten met elkaar samenhangen. Sensitiviteit en

responsiviteit blijken wel al gerelateerd aan verlegenheid. Het is nog onduidelijk welk aspect mogelijk het sterkst gerelateerd is, omdat eerdere studies deze aspecten nog niet samen hebben onderzocht.

De relatie tussen vaderlijke warmte en verlegenheid is mogelijk niet eenduidig en kan beïnvloed worden door andere factoren, zoals sekse van het kind. Uit onderzoek van Findlay, Coplan en Bowker (2009) blijkt dat bij kinderen van 9-11 jaar oud verlegenheid onder meisjes groter is dan onder jongens. Het lijkt in onze Westerse cultuur ook alsof verlegenheid bij meisjes meer acceptabel is dan bij jongens (Coplan, Girardi, Findlay, & Frohlick, 2007). Hiermee wordt bedoeld dat ouders anders reageren op hun verlegen kind, afhankelijk van de sekse van het kind. Zo blijkt uit onderzoek van Mills en Rubin (1993) dat vaders voornamelijk negatief zijn ten opzichte van een verlegen zoon en daarom meer directief zijn in hun opvoeding. Psychologische controle van vaders blijkt daarnaast van grotere invloed op buitensluiting van vriendengroepen en sociale contacten bij jongens dan meisjes (Miller, Tserakhava, & Miller, 2011). Dit laat zien dat jongens mogelijk gevoeliger zijn voor de opvoeding van vaders dan meisjes. Onduidelijk is of dit ook geldt voor de relatie tussen vaderlijke warmte en verlegenheid bij het kind.

In de huidige studie wordt onderzocht of er een relatie is tussen de mate waarin vaders warme opvoedingsaspecten hanteren en de mate van verlegenheid bij hun kind, waarbij gekeken wordt of deze relatie verschillend is voor jongens en meisjes. Hierbij wordt er verwacht dat een hoge mate van warmte van vaders gerelateerd is aan een lage mate van verlegenheid bij het kind en dat deze relatie sterker is bij jongens dan bij meisjes. Daarnaast wordt exploratief onderzocht welke van de drie opvoedingsaspecten, namelijk sensitiviteit, responsiviteit en affectie, het sterkst gerelateerd is aan een lage mate van verlegenheid.

Methoden

Participanten

Binnen dit correlatieve onderzoek zijn 889 gezinnen onderzocht. Hiervan deden 842 vaders mee met een gemiddelde leeftijd in jaren van $M = 35,83$, $SD = 5,16$. Hun kinderen vielen in de leeftijd van 5-66 maanden. Het gaat om 419 jongens en 455 meisjes. De jongens hebben een gemiddelde leeftijd van $M = 34,12$ maanden, $SD = 17,69$. De meisjes hebben een gemiddelde leeftijd van $M = 34,11$ maanden, $SD = 14,02$. Ongeveer 80% van de gezinnen heeft één of twee kinderen. De vaders binnen de gezinnen hebben verschillende nationaliteiten. Zo zijn er twee Slowaaks, twee Oostenrijks, één Surinaams en één Zuid-Amerikaans. Alle andere vaders hebben de Nederlandse nationaliteit. Het overgrote deel van

de vaders heeft een HAVO/VWO/VMBO diploma (31,77%) of een HBO/Universitair-bachelor diploma (39,45%). Een klein deel van de vaders is lager opgeleid (11,12%) of hoger en heeft een Universitaire master afgerond (17,66%).

Meetinstrumenten

Comprehensive early childhood parenting questionnaire (CECPAQ). De CECPAQ (Verhoeven, Baar, Dekovic, & Bodden, 2010) betreft 70 items over verschillende aspecten van ouderlijke opvoeding bij kinderen van 1 tot 6 jaar oud. Voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag is gebruik gemaakt van het opvoedaspect warmte, die bestaat uit sensitiviteit, responsiviteit en affectie. Elke subschaal bevat 5 items die ieder worden beantwoord middels een zespuntsschaal, lopend van 1 (nooit) tot 6 (altijd). Een voorbeelditem van het opvoedaspect warmte is 'Ik besteed aandacht aan de gevoelens van mijn kind en begrijp deze'. Een lage score op de schaal betekent dus dat er geen sprake is van het opvoedaspect, in dit geval, warmte en een hoge score betekent dat er wel sprake is van het opvoedaspect. De betrouwbaarheid van de CECPAQ is volgens onderzoek van Verhoeven, Baar, Dekovic en Bodden (2016) acceptabel en relatief hoog voor een zelfrapport over ouderschap. Uit dit onderzoek blijkt ook dat de CECPAQ valide is en zeer bruikbaar voor onderzoek met jonge kinderen, vanwege de verschillende opvoedaspecten (Verhoeven, Baar, Dekovic, & Bodden, 2016). De betrouwbaarheid van de items is per opvoedaspect bekeken. De items voor sensitiviteit blijken voldoende met een Cronbach's alpha van .82. De items voor responsiviteit blijken voldoende met een Cronbach's alpha van .81 en de items voor affectie blijken voldoende met een Cronbach's alpha van .79.

Children's behavior questionnaire (CBQ). De CBQ (Rothbart, Ahadi, Hershey, & Fisher, 2001) is een vragenlijst die zich richt op het temperament van kinderen in de leeftijd van 3-7 jaar oud. Het betreft 55 items over het gedrag van het kind in de afgelopen 6 maanden, waarbij 6 items zich richten op verlegenheid. Deze zijn gebruikt voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag. Elk item wordt beantwoord middels een zevenpuntsschaal, lopend van 1 (helemaal niet van toepassing) tot 7 (volledig van toepassing). Wanneer de situatie nooit gezien is, wordt er een X gescoord. Een voorbeelditem is 'Is soms zelfs verlegen bij mensen die hij al lang kent'. Een lage score op de schaal betekent dat er geen sprake is van verlegenheid bij het kind en een hoge score op de schaal betekent dat er wel sprake is van verlegenheid. Uit onderzoek van Rothbart, Ahadi, Hershey en Fisher (2001) blijkt dat de CBQ betrouwbaar is, middels een drie-factor oplossing. Hierbij werd gekeken naar de betrouwbaarheid op het gebied van negatieve affectiviteit, extraversie en

emotieregulatie. Daarnaast is er sprake van convergente validiteit. De items zijn voldoende betrouwbaar in de huidige studie met een Cronbach's alpha van .86.

Procedure

De data is verzameld middels een gemakssteekproef, hiervoor zijn ouders in de omgeving van verschillende bachelor- en masterstudenten benaderd. Deze ouders hebben een toestemmingsbrief gekregen met een uitleg over wat er met de resultaten zou gebeuren en dat ze zich ieder moment zouden kunnen terugtrekken uit het onderzoek. Ouders die akkoord zijn gegaan met de deelname aan het onderzoek hebben een boekje met verschillende vragenlijsten ingevuld betreffende opvoedingsstijlen, ontwikkeling van het kind, temperament en probleemgedrag. De resultaten zijn anoniem verwerkt.

Analyses

Er wordt binnen dit onderzoek gebruik gemaakt van een moderator, namelijk sekse van het kind. De afhankelijke variabele is verlegenheid bij jongens en meisjes en de onafhankelijke variabele is het warme opvoedgedrag van vader onderverdeeld in sensitiviteit, responsiviteit en affectie. Middels een onafhankelijke t-test is naar het verschil in jongens en meisjes gekeken qua gemiddelde verlegenheid, sensitiviteit, responsiviteit en affectie. Middels een hiërarchische multipale regressie analyse is bekeken of deze drie opvoedaspecten invloed hebben op verlegenheid bij een kind en of er sprake is van een moderatie-effect van sekse.

Om de regressie te berekenen zijn eerst de volgende assumpties gecheckt: normaliteit, homoscedasticiteit en lineariteit. Daarna zijn de opvoedaspecten gecentreerd om hoge multicollineariteit te voorkomen. Vervolgens zijn er interactietermen tussen sekse en de drie warme opvoedaspecten, responsiviteit, sensitiviteit en affectie, aangemaakt. In de regressie is de afhankelijke variabele verlegenheid ingevoerd. In stap 1 van de regressie zijn de gecentreerde gemiddelden van de onafhankelijke variabelen sensitiviteit, responsiviteit en affectie toegevoegd. In stap 2 van de regressie is hier de moderator sekse aan toegevoegd en in stap 3 van de regressie zijn hier de interactie-effecten tussen sekse en sensitiviteit, responsiviteit en affectie aan toegevoegd.

Resultaten

Data-inspectie

Voordat er naar de resultaten gekeken wordt, is het belangrijk te kijken of er aan de verschillende assumpties is voldaan. Allereerst was er voldaan aan normaliteit. De scores van de residuen van de afhankelijke variabele verlegenheid lagen rond 0 wat betekent dat er

sprake is van homoscedasticiteit en normaalverdeelde residuen. Daarnaast was er ook sprake van lineairiteit. Van de streekproef van $n = 889$ respondenten hadden er 47 vaders missende waarden, waardoor deze niet meegenomen zijn binnen het onderzoek. Er bleken geen uitbijters te zijn.

Beschrijvende Statistieken

In Tabel 1 zijn de beschrijvende statistieken en correlaties tussen de afhankelijke variabele verlegenheid en de onafhankelijke variabelen sensitiviteit, responsiviteit en affectie terug te zien. Hieruit bleek dat de scores van de warme opvoedaspecten allemaal vrij dicht bij elkaar lagen. Ook blijkt uit de gemiddelden en de range van de drie warme opvoedaspecten dat warme opvoeding in deze steekproef redelijk veel voorkomt. Hetzelfde geldt voor verlegenheid.

Middels een onafhankelijke t-test is het verschil in sekse bekeken voor de afhankelijke en onafhankelijke variabelen. Hieruit blijkt dat verlegenheid onder jongens en meisjes even groot is ($t = -.047, p = .963$). Ook voor de warme opvoedaspecten blijkt er geen verschil te zijn tussen jongens en meisjes ($t_{\text{sensitiviteit}} = -2.50, p = .873, t_{\text{responsiviteit}} = -2.57, p = .067$ en $t_{\text{affectie}} = -1.18, p = .341$).

Tabel 1

Beschrijvende statistieken en pearson correlatie

	1.	2.	3.	4.	<i>M (SD)</i>	<i>M (SD)</i> jongens	<i>M (SD)</i> meisjes	Range (1.00-6.00)
1. Verlegenheid	1				3.26 (1.04)	3.26 (1.05)	3.26 (1.03)	4.83
2. Sensitiviteit	-.13*	1			4.63 (.62)	4.58 (.62)	4.68 (.62)	3.40
3. Responsiviteit	-.22**	.69**	1		4.74 (.62)	4.69 (.63)	4.80 (.60)	3.40
4. Affectie	-.05	.50**	.55	1	4.80(.62)	4.78 (.63)	4.82 (.62)	3.20

Noot: * $p < .05$, ** $p < .01$

De Pearson correlaties, die terug te zien zijn in Tabel 1, laten zien dat de warme opvoedaspecten sensitiviteit en responsiviteit negatief samenhangen met verlegenheid. Een hoge mate van sensitiviteit of responsiviteit hangt dus samen met een lage mate van verlegenheid. Affectie blijkt niet significant gerelateerd aan verlegenheid. Daarnaast is er een sterke samenhang tussen de drie warme opvoedaspecten te zien.

Effect warme opvoedaspecten op verlegenheid kind

Er is een multi-pele hiërarchische regressieanalyse uitgevoerd waarvan de resultaten weergegeven zijn in Tabel 2. In model 1 zijn de hoofdeffecten van de warme opvoedaspecten

sensitiviteit, responsiviteit en affectie van vader op verlegenheid bij het kind te zien. Uit de tabel is af te lezen dat er alleen een significant hoofdeffect is van responsiviteit op verlegenheid bij kinderen en dus niet van sensitiviteit of affectie. Dit effect is negatief, wat wil zeggen dat wanneer vader meer responsief is jegens zijn kind, dit gerelateerd is aan minder verlegenheid bij het kind. De variantie van verlegenheid wordt voor een significante 5,6% verklaard door warme opvoedaspecten van vader.

In model 2, tabel 3, werd sekse als moderator toegevoegd. Uit model 2, tabel 3, blijkt dat er geen significant hoofdeffect van sekse is. Er is dus geen sekseverschil te zien in verlegenheid bij kinderen. Het toevoegen van de interacties in model 3 zorgt voor een verhoging van 0,5% van de R square, deze toevoeging is niet significant. Tevens zijn geen van de interactietermen tussen sekse en warme opvoedaspecten van vader significante voorspellers van verlegenheid. Er is dus geen sprake van een modererende invloed van sekse op de relatie tussen warme opvoedaspecten van vaders en verlegenheid van het kind. Met andere woorden, de relaties tussen warme opvoedaspecten van vaders en verlegenheid van het kind zijn dus niet anders voor jongens en meisjes.

Tabel 2

Multipele hiërarchische regressieanalyse van de effecten van warme opvoedaspecten sensitiviteit, responsiviteit en affectie op verlegenheid, het effect van sekse en de moderatie door sekse.

	<i>B</i>	<i>S.E.</i>	β	ΔR^2
Model 1				.24**
Sensitiviteit	.02	.14	.01	
Responsiviteit	-.47	.14	-.28**	
Affectie	.14	.12	.09	
Model 2				.001
Sensitiviteit	.02	.14	.01	
Responsiviteit	-.47	.14	-.28**	
Affectie	.15	.12	.09	
Sekse kind	.05	.12	.02	
Model 3				.005
Sensitiviteit	.17	.21	.10	
Responsiviteit	-.57	.20	-.34**	

Affectie	.18	.16	.11
Sekse kind	.05	.12	.02
Sensit.*Sekse	-.29	.29	-.12
Resp.*Sekse	.20	.29	.08
Affectie*Sekse	-.07	.24	-.03

Noot: * $p < .05$, ** $p < .01$

Discussie

Het doel van dit onderzoek was het bestuderen van de relatie tussen warme opvoedaspecten van vader, namelijk sensitiviteit, responsiviteit en affectie, en de mate van verlegenheid bij kinderen, waarbij onderzocht werd of de relaties verschillen tussen jongens en meisjes. De hoofdconclusie van het huidige onderzoek is dat bij vader alleen een hoge mate van het warme opvoedaspect responsiviteit gerelateerd is aan een lage mate van verlegenheid bij een kind. Dit effect blijkt gering. De andere warme opvoedaspecten, sensitiviteit en affectie, blijken niet gerelateerd aan de mate van verlegenheid. Daarnaast is er geen verschil te zien tussen jongens en meisjes wat betreft verlegenheid. Ook de relatie tussen warme opvoedaspecten van vader en verlegenheid bij het kind zijn hetzelfde voor jongens en meisjes.

Verwacht werd dat er een samenhang te zien zou zijn tussen warme opvoedaspecten van vader en verlegenheid bij een kind. Kinderen die een warme opvoeding krijgen, leren zich namelijk veilig hechten. Dit zorgt voor een veilige basis en zekerheid. Kinderen die deze veilige basis en zekerheid missen, hebben een grotere kans op internaliserende problemen dan kinderen die veilig gehecht zijn (Ainsworth et al., 1978; Belsky & Fearon, 2002; Bowlby, 1969; Brumariu & Kerns, 2010; Coplan, Arbeau, & Armer, 2008; Ruffman et al., 2006). Uit het huidig onderzoek blijkt deze samenhang er te zijn, maar opvallend is dat deze alleen geldt voor het warme opvoedaspect responsiviteit en niet voor sensitiviteit of affectie.

Uit de literatuur was bekend dat responsiviteit van vader samenhangt met verlegenheid bij zoons op school (Miller, Murry, & Brody, 2005). Dit gegeven wordt in het huidige onderzoek bevestigd. Sensitiviteit blijkt niet samen te hangen met verlegenheid, terwijl uit de literatuur blijkt dat sensitiviteit zorgt voor een veilige hechting binnen de ouder-kind relatie (Martin, Ryan, & Brooks-Gunn, 2010) die nodig is om kinderen een veilige basis te bieden en dus kans op internaliserende problemen te verminderen. Daarnaast blijken kinderen met sensitieve moeders minder teruggetrokken (Rimm-Kaufman et al., 2002). Een mogelijke verklaring voor het niet vinden van significante resultaten voor sensitiviteit zou kunnen zijn

dat het in het onderzoek van Rimm-Kaufman en collega's (2002) moeders betreft en kinderen die erg angstig waren toen ze 15 maanden oud waren. Dit gegeven is in huidig onderzoek niet bekend en blijkbaar is sensitiviteit van vader toch minder gerelateerd aan het gedrag van het kind dan sensitiviteit van moeders, in tegendeel wat Bögels & Phares (2008) beweren. Ook affectie blijkt uit huidig onderzoek niet gerelateerd aan verlegenheid. Een andere belangrijke verklaring voor het niet vinden van significante resultaten voor sensitiviteit en affectie is dat eerdere studies niet hebben gekeken naar de combinatie van drie verschillende warme opvoedaspecten in relatie op verlegenheid van het kind. Responsiviteit blijkt uit huidig onderzoek het belangrijkste opvoedingsaspect in relatie tot verlegenheid van een kind. Responsiviteit van vader geeft kinderen waarschijnlijk het vertrouwen dat een ouder er altijd voor hen is, waardoor ze de wereld en anderen met vertrouwen tegenmoet kunnen treden en dus niet verlegen hoeven te zijn.

Verwacht werd dat jongens mogelijk gevoeliger zouden zijn voor de opvoeding van hun vader dan meisjes (Miller, Murry, & Brody, 2005; Miller, Tserakhava, & Miller, 2011), terwijl uit huidige onderzoeksresultaten blijkt dat de relatie tussen warme opvoedaspecten van vader en verlegenheid van het kind hetzelfde is voor jongens en meisjes. Een mogelijke verklaring hiervoor zou het verschil in leeftijd kunnen zijn tussen huidig onderzoek en andere onderzoeken. Er wordt in huidig onderzoek namelijk ingegaan op jongere kinderen (5-66 maanden oud). Uit eerder onderzoek blijkt dat er weinig verschil in verlegenheid tussen jongens en meisjes te zien is wanneer ze jong zijn. Dit verschil in verlegenheid lijkt pas te ontstaan in de latere kindertijd en adolescentie (Findlay, Coplan, & Bowker, 2009; Janson & Mathiesen, 2008). Dit zou verder longitudinaal onderzoek moeten uitwijzen.

Sterke en zwakke punten huidig onderzoek en suggesties voor vervolgonderzoek

Er zijn binnen deze studie een aantal beperkingen die in gedachten gehouden moeten worden. Allereerst is de verlegenheid van het kind bepaald door alleen de ouders. Om een zo duidelijk mogelijk beeld te vormen van de verlegenheid van een kind is het nodig om gebruik te maken van meerdere informanten (Verhulst & Verheij, 2006). Ook verhoogt dit de betrouwbaarheid van de resultaten (Yperen & Veerman, 2008). In de toekomst zou het dus zinvol zijn om ook op een andere manier te bepalen in hoeverre een kind verlegen is, bijvoorbeeld middels observaties of door andere informanten een vragenlijst in te laten vullen, zoals de leerkracht.

Ten tweede hebben vaders zelf op een vragenlijst ingevuld in hoeverre ze responsief en sensitief zijn en affectie tonen naar hun kind. Hierdoor kunnen ze een ander beeld van zichzelf laten zien dan het opvoedgedrag wat ze echt vertonen. Het gebruik van observaties

zou in vervolgonderzoek nodig zijn om de betrouwbaarheid van het opvoedgedrag van vaders te vergroten. Observaties hebben namelijk een goede betrouwbaarheid, omdat bij vragenlijsten rekening gehouden moet worden met sociaal wenselijke antwoorden die informanten geven (Baarda, Goede, & Kalmijn, 2000; McHale, Kuersten-Hogan, Lauretti, & Rasmussen, 2000). Het is wel belangrijk aan te geven dat er binnen dit onderzoek gebruik is gemaakt van vragenlijsten die betrouwbaar zijn, zoals blijkt uit de gegevens van de Cronbach's alpha van iedere vraag.

Een andere suggestie voor vervolgonderzoek is om de participerende gezinnen in te zetten binnen longitudinaal onderzoek. op deze manier kan het verlegen gedrag van de kinderen nader bestudeerd worden over een langere tijd (Feldman, 2009). Zo kan bijvoorbeeld bekeken worden of hun verlegen gedrag verandert en wat de invloed van het opvoedgedrag van vader hierop is.

Een sterk punt van dit onderzoek is dat er gebruik is gemaakt van een grote random steekproef waaraan veel verschillende soorten gezinnen hebben deelgenomen. Hierdoor zijn de resultaten generaliseerbaar en representatief voor de Nederlandse populatie. Daarnaast betreft het onderzoek vaders, terwijl veel huidig onderzoek bestaat over het opvoedgedrag van moeders. Een ander sterk punt is dat het onderzoek is uitgevoerd bij jonge kinderen en gezinnen waardoor er eventueel longitudinaal vervolgonderzoek kan plaatsvinden.

Conclusies en implicaties

Concluderend kan gesteld worden dat kinderen, zowel meisjes als jongens, van responsieve vaders minder verlegenheid tonen dan kinderen van vaders die minder responsief zijn. Deze relatie blijkt dus niet af te hangen van de sekse van het kind. Sensitiviteit en het tonen van affectie binnen het opvoedgedrag van vaders blijken niet significant gerelateerd aan verlegenheid bij kinderen. Het is zinvol om in de toekomst verder te onderzoeken hoe het verloop van dit verlegen gedrag bij kinderen zich ontwikkelt.

Het is belangrijk te bekijken wat deze resultaten betekenen met het oog op interventies. Eventuele interventies gericht op opvoedingsgedrag van vaders, die via deze weg verlegenheid bij kinderen willen verminderen, moeten gericht worden op het verbeteren van responsiviteit. Responsiviteit is namelijk significant gerelateerd aan verlegenheid. Een mindere mate van responsiviteit bij vaders is dus gerelateerd aan een hogere mate van verlegenheid bij het kind. Deze interventie kan hetzelfde zijn voor zowel jongens als meisjes, omdat de relatie tussen responsiviteit en verlegenheid voor beide hetzelfde is.

Een interventie om competent ouderschap te bevorderen bestaat al, zo is er Triple P om onder andere angst en depressie bij kinderen te verminderen (Blokland, 2007). Dit is

volgens het Nederlands Jeugdinstituut op dit moment de enige, laagdrempelige, interventie die zich specifiek richt op het bevorderen van ouderschap om zo internaliserende problemen bij kinderen te verminderen. Triple P richt zich niet specifiek op het vergroten van responsiviteit bij vaders of verlegenheid bij het kind, waardoor de interventie niet helemaal aansluit. Het is vanwege deze reden dus nodig om een beter aansluitende interventie te ontwikkelen die het doel heeft om responsiviteit bij vaders te vergroten, waardoor verlegenheid bij het kind afneemt.

Referentielijst

- Ainsworth, M.D. (1969). Object relations, dependency and attachment: A theoretical review of the infant-mother relationship. *Child Development, 40*, 4, 969-1025.
- Ainsworth, M.D., Blehar, M.C., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: Assessed in the strange situation and at home*. Lawrence Erlbaum, Hillsdale, NJ.
- Anthony, L.G., Anthony, B.J., Glanville, D.N., Naiman, D.Q., Waanders, C., & Shaffer, S. (2005). The relationships between parenting stress, parenting behaviour and preschoolers' social competence and behaviour problems in the classroom. *Infant and Child Development, 14*, 2, 133-154. doi: 10.1002/icd.385
- Baarda, D.B., Goede, M.P.M., de, & Kalmijn, M. (2000). *Enquêteeren en gestructureerd interviewen. Praktische handleiding voor het maken van een vragenlijst en het voorbereiden en afnemen van gestructureerde interviews*. Groningen: Wolters-Noordhoff bv.
- Baumrind, D. (1966). Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child Development, 37*, 887-907.
- Belsky, J. & Fearon, R.M.P. (2002). Early attachment security, subsequent maternal sensitivity, and later child development: Does continuity in development depend upon continuity of caregiving? *Attachment & Human Development, 4*, 3, 361-387. doi: 10.1080/146167302101672674, 539-558. doi: 10.1016/j.cpr.2007.07.011
- Blokland, G. (2007). Positief Opvoeden voor alle ouders. Utrecht: NJI, *verkregen via* http://www.triplep-nederland.nl/files/4413/3457/8072/Factsheet_PositiefOpvoeden_TripleP_v3.pdf op 29-05-2017.
- Bögels, S. & Phares, V. (2008). Fathers' role in the etiology, prevention and treatment of child anxiety: A review and new model. *Clinical Psychology Review, 28*,
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment*. New York, NY: Basic Books.
- Brumariu, L.E. & Kerns, K.A. (2010). Parent-child attachment and internalizing symptoms in childhood and adolescence: A review of empirical findings and future directions. *Development and Psychopathology, 22*, 1, 177-203. doi: 10.1017/S0954579409990344
- Chao, R.K. (1994). Beyond parental control and authoritarian parenting style: Understanding Chinese parenting through the cultural notion of training. *Child Development, 65*, 1111-1119.

- Cheek, J.M., & Buss, A.H. (1981). Shyness and sociability. *Journal of Personality and Social Psychology, 41*, 330-339.
- Cheek, J.M., & Melchior, L.A. (1990). Shyness, self-esteem, and self-consciousness. In H. Leitenberg (Ed.), *Handbook of Social and Evaluation Anxiety*. New York: Plenum Press.
- Coplan, R.J., Arbeau, K.A., & Armer, M. (2008). Don't fret, be supportive! Maternal characteristics linking child shyness to psychosocial and school adjustment in kindergarten. *Journal of Abnormal Child Psychology, 36*, 359-371. doi: 10.1007/s10802-007-9183-7
- Coplan, R.J., Girardi, A., Findlay, L.C., & Frohlick, S.L. (2007). Understanding solitude: Young children's attitudes and responses towards hypothetical socially-withdrawn peers. *Social Development, 16*, 390-409. doi: 10.1111/j.1467-9507.2007.00390.x
- Coplan, R.J., Prakash, K., O'Neil, K., & Armer, M. (2004). Do you 'want' to play? Distinguishing between conflicted-shyness and social disinterest in early childhood. *Developmental Psychology, 40*, 244-258.
- Crozier, R.W. (2001). Shyness, self-perception, and reticence. In R.J. Riding & S.G. Kayner (Ed.), *Self-perception: International Perspectives on Individual Differences* (Vol. 2, 53-76). Westport, CT: Ablet Publishing.
- Feldman, R.S. (2009). *Ontwikkelingspsychologie*. Amsterdam: Pearson Education.
- Findlay, L.C., Coplan, R.J., & Bowker, A. (2009). Keeping it all inside: Shyness, internalizing coping strategies and socio-emotional adjustment in middle childhood. *International Journal of Behavioral Development, 33*, 47-54. doi: 10.1177/0165025408098017
- Grolnick, W.S., & Pomerantz, E.M. (2009). Issues and challenges in studying parental control: Toward a new conceptualization. *Child Development Perspectives, 3*, 165-170. doi: 10.1111/j.1750-8606.2009.00099.x
- Janson, H. & Mathiesen, K.S. (2008). Temperament profiles from infancy to middle childhood: Development and associations with behavior problems. *Developmental Psychology, 44*, 1314-1328. doi: 10.1037/a0012713
- Martin, A., Ryan, R.M., & Brooks-Gunn, J. (2010). When fathers' supportiveness matters most: Maternal and paternal parenting and school readiness. *Journal of Family Psychology, 24*, 2, 145-155. doi: 10.1037/a0018073

- McHale, J.P., Kuersten-Hogan, R., Lauretti, A., & Rasmussen, J.L. (2000). Parental reports of coparenting and observed coparenting behavior during the toddler period. *Journal of Family Psychology, 14*, 2, 220-236.
- Miller, S.R., Murry, V.M., & Brody, G.H. (2005). Parents' problem solving with preadolescents and its association with social withdrawal at school: Considering parents' stress and child gender. *Fathering: A Journal of Theory, Research, and Practice about Men as Fathers, 3*, 2, 147-163.
- Miller, S.R., Tserakhava, V., & Miller, C.J. (2011). My child is shy and has no friends: What does parenting have to do with it? *Journal of Youth and Adolescence, 40*, 4, 442-452. doi: 10.1007/s10964-010-9550-5
- Mills, R.S.L. & Rubin, K.H. (1993). Socialization factors in the development of social withdrawal. In K.H. Rubin & J. Asendorpf (Eds.), *Social Withdrawal, Inhibition, and Shyness in Childhood* (pp. 117-148). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Phares, V., Lopez, E., Fields, S., Kamboukos, D., & Duhig, A.M. (2005). Are fathers involved in pediatric psychology research and treatment? *Journal of Pediatric Psychology, 30*, 8, 631-643. doi: 10.1093/jpepsy/jsi050
- Ploeg, J. van der (2011). *De sociale ontwikkeling van het schoolkind*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Rimm-Kaufman, S.E., Early, D.M., Cox, M.J., Saluja, G., Pianta, R.C., Bradley, R.H., & Payne, C. (2002). Early behavioral attributes and teachers' sensitivity as predictors of competent behavior in the kindergarten classroom. *Journal of Applied Developmental Psychology, 23*, 4, 451-470. doi: 10.1016/S0193-3973(02)00128-4
- Rothbart, M.K., Ahadi, S.A., Hershey, K.L., & Fisher, P. (2001). Investigations of Temperament at Three to Seven years: The Children's Behavior Questionnaire. *Child Development, 72*, 5, 1394-1408. doi: 10.1111/1467-8624.00355
- Rubin, K.H., Cheah, C.S.L., & Fox, N. (2001). Emotion Regulation, Parenting and Display of Social Reticence in Preschoolers. *Early Education and Development, 12*, 1, 97-115. doi: 10.1207/s15566935eed1201_6
- Ruffman, T., Slade, L., Devitt, K., & Crowe, E. (2006). What mothers say and what they do: The relation between parenting, theory of mind, language and conflict/cooperation. *British Journal of Developmental Psychology, 24*, 1, 105-124. doi: 10.1348/026151005X82848
- Rydell, A., Bohlin, G., & Thorell, L.B. (2007). Representations of attachment to parents and shyness as predictors of children's relationships with teachers and peer competence in

- preschool. *Journal of Attachment & Human Development*, 7, 2, 187-204. doi: 10.1080/14616730500134282
- Schalenbourg, K. & Verschueren, K. (2003). Probleemgedrag van kleuters op school en de relatie met ouderlijke opvoeding. *Kind en Adolescent*, 24, 4, 111-121. doi: 10.1007/BF03060891
- Squires, J., Bricker, D., & Twombly, E. (2002). *Ages & Stages Questionnaire: Social-Emotional (ASQ-SE)*. Baltimore: Paul H. Brooks Publishing.
- Verhoeven, M., Baar, A. van, Dekovic, M., & Bodden, D. (2010). *The development of a Comprehensive Early Childhood Parenting Questionnaire (CECPAQ)*. Unpublished manuscript.
- Verhoeven, M., Baar, A. van, Dekovic, M., & Bodden, D. (2016). Development and initial validation of the Comprehensive Early Childhood Parenting Questionnaire (CECPAQ) for parents of 1-4 year-olds. *European Journal of Developmental Psychology*, 1-16. doi: 10.1080/17405629.2016.1182017
- Verhulst, F.C. & Verheij, F. (2006). *Kinder- en Jeugdpsychiatrie*. Assen: Van Gorcum.
- Yperen, T.A., van & Veerman, J.W. (2008). *Zicht op effectiviteit. Handboek voor praktijkgestuurd effectonderzoek in de jeugdzorg*. Delft: Eburon.
- Zimbardo, P.G. (1982). Shyness and the stresses of the human connection. In L. Goldberger, & S. Breznitz (Ed.), *Handbook of Stress: Theoretical and Clinical Aspects* (pp. 467-468). New York: Free Press.